

Spischak David

LISZT FERENC BÚCSÚJA MOSONYI MIHÁLYTÓL

Mosonyi Mihály, a zeneszerző, tanár, zongorista, nagybőgős, a Zenészet Lapok szerkesztője, a 19. század magyar zenéjének kiemelkedő alakja 18710. október 31-én elhunyt. Liszt Ferenc Mosonyis Grabgeleit címmel egy zongoraművet komponált az emlékére, amely magába foglalja Liszt Ferenc és Mosonyi Mihály örök barátságát, kölcsönös tiszteletét is. A mű kéziratának története ott kezdődik, ahol Mosonyi Mihály élete véget ért.

E tanulmány alapját azon előadás képezi, amely 2018. március 14-én hangzott el a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont szervezésében létrejött konferencián, melynek a 2016-ben Múzeum tulajdonába került hét kézirat állt a középpontjában. A tudományos konferencia lehetőséget kínált Liszt Ferenc több művének is mélyebb vizsgálatára és megértésére. Ezeknek a Magyarországhoz való kötődésük miatt is felbecsülhetetlen nemzeti értéket képviselő kéziratoknak a holléte korábban ismeretlen volt, és bizonytalan volt az is, hogy egyáltalán még léteznek. Liszt kezéből a Tábornszky és Parsch kiadóhoz kerültek az autográfok, később pedig e kiadó hagyatékából Nádor Kálmán kiadójának tulajdonába, majd hagyatékába.

Mosonyi Mihály épp Liszt Ferenc meghívására töltötte Szekszárdon élete utolsó heteinek egyikét Augusz Antal báró vendégeként¹ Mihály napját, saját névnapját ünnepezve szeptember 29-én. Mosonyi számára a Szekszárdról hazafelé, Pestre vezető út végzetes volt, hiszen az esőben, nyitott kocsiban utazva megázott, megbetegedett, és alig egy hónappal később, 1870. október 31-én budapesti otthonában elhunyt.

Liszt a következőket írta Mosonyi haláláról levelében, eredetileg franciául, Ábrányi Kornélnak. E levél később Mihalovich Ödön tulajdonába került.²

¹ Mihály napját, saját névnapját ünnepelte szeptember 29-én.

² Mosonyi Mihály halála után Ábrányi Kornél a Zenészet Lapokban, melynek maga is szerkesztője volt, tizenhét részes sorozatban jelentette meg Mosonyi életrajzát *Mosonyi Mihály Élet- és jellemrajza* címmel, mely később kötetben is megjelent a Rózsavölgyi Kiadónál.

“Kedves Barátom!

Mosonyinak halála mindannyiunk szívét mély gyásszal tölti el. Elvesztése elszomoríthat a hazai zeneművészet érdekében is, melynek ő egyik legnemesebb, legbátrabb és legérdemteljesebb képviselője volt. Bárki is büszke lehetett vele egy lépést tartani az általa követett jó úton.

Valóban, az ő nevének híre és jelentősége nem állott a külföldön egyarányú színvonalon érdemeivel; de ő ezzel nem sokat törődött s talán nem is akart sokat gondolni, részint okosságból, részint pedig megvetésből ama kétértelmű köznapi eszközök iránt, melyek lelkének magas emelkedettségével ellenkeztek. Ő érezte saját becsét s csak ama igaz dicsőséget tartotta szemé előtt, melyet a valódi jó és szép ösvényének lelkiismeretes s kitartó követése biztosít.”³

E sorokat Liszt a novemberi hónap második napján írta Szekszárdon, és bár nem említi magát a művet, de az 1870. november 16-án már előadásra került. A kézirat elárulja, hogy miután Liszt megkomponálta a művet, bizonyára még többször is dolgozott rajta mielőtt megjelent volna a legkorábbi kiadás a Tábornszky és Parsch kiadónál *Mosonyis Grabgeleit* címmel 1871-ben. Később, 1885-ben a *Magyar Történelmi Arcépek* köztött kapott helyet, így Liszt Mosonyit a magyar történelem kiválóságai közé emelte.

Az eddigi legmodernebb és legteljesebb kiadás az Új Liszt-Összkiadás 8. pótkötetében⁴ jelent meg Kaczmarcyk Adrienne és Sas Ágnes alapos kutatásai alapján, akiknek lehetőségük volt a kéziratot még a 2018. március 10-én a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpontban megrendezett hivatalos bemutató előtt megtekinteni, tanulmányozni és ez alapján egy rendkívül akkurátus kiadást szerkeszteni.

A kiadás előszavában kitér a szerkesztő a kézirat sajátosságaira, keletkezési történetére és arra is, hogy Mosonyi halálhírének hatására, tehát november legelején komponálta Liszt e művet, amit a kézirat ötödik oldalán olvasható bejegyzés “November 70” is alátámaszt, viszont a korrektúrák a kézirat többszörös átdolgozására utalnak. Ez azon, korábban már említett levél keltének az ideje

³ „La mort de Mosonyi nous met le c?ur en deuil. Elle nous attriste aussi pour la Musique en Hongrie, dont Mosonyi était un des plus nobles, vaillants et méritoires représentants. On pouvait être fier de marcher d’un pas égal au sien dans la bonne voie.” In Br. 2, 164 o., Nr. 106.

⁴ Új Liszt-Összkiadás, 8. pótkötet. Z. 14503, Szerk. Kaczmarczyk Adrienne és Sas Ágnes, Editio Musica Budapest, 2016.

is, amelyet Liszt Ferenc franciául írt Ábrányi Kornélnak. A sorokból látható, érezhető Liszt tisztelete Mosonyi Mihály iránt.

1. faksimile. A *Mosonyi Grabgeleit* kéziratának első 21 üteme

Az első nyolc ütem kétütemes blokkokból áll, illetve három komponens különböztethető meg benne: egy négy nyolcad hosszú, ismétlődő figura, egy kitartott gisz a jobb kézben és, egy dallamív. Az első ütemben olvasható a ceruzával írt megjegyzés: “Wie Glocken” [mint harangok].

A bal kézben egy osztinató hallható, melyben egyszerre mindig csak két hang szólal meg. A harangszó hatását keltő motívum afféle ingázás, melyben két középső ujj a fixpont és a két szélső ujj oktáv távolságban félhangonként lép le és fel a negyedekre. A pattern hossza négy nyolcad és egymás után háromszor csendül fel. Az első figurában a két középső hang h és d, a külső pedig f és e között ingázik, valóban, akár egy harang. A harmadik ütemben ugyanez a pattern egy egész hanggal mélyebben szólal meg szintén háromszor egymás után, miközben fölötte tovább szól az oktávokban kitartott gisz, melyet már az első figura előtt, a felütés óta játszik a jobb kéz. Az, hogy egy kis, vagy nagy szekunddal lejjebb szólal meg egy motívum

ismétlése, Liszt más műveiben is megfigyelhető, mint pl. a *Requiem* c. művében. A következő két ütemben a bal kéz még egy egész hanggal mélyebben szólaltatja meg a fent leírt osztinátót, miközben továbbra is a jobb kéz kitartja a giszt, viszont megjelenik egy a kitartott giszből induló, negyedekben haladó dallamív, mely megismétlődik, de ezután magányosan, kíséret nélkül hallható. Ebben a négyütemes dallamívben, d-mollban a Liszt által gyakran használt magyaros skála hallható. Így hallatszik át a haragszón keresztül Liszt *Requiem* c. művének *Agnus Dei* tételének dallamíve, noha nem teljesen hangról hangra egyezik vele, de a korreláció egyértelmű. Hasonlóan mint ott, itt is izoláltan, magányosan is megjelenik.

Liszt Ferenc Mosonyi Mihály első⁵ operáján gyakorolt jószándékú és konstruktív kritikája lényegesen hozzájárult Mosonyi azon elhatározásához, hogy a magyar zenének szentelje munkásságát. Ekkor változtatta meg nevét Michael Brandról Mosonyi Mihályra, mely névvel örökre beírta magát a magyar zenetörténelembe. Michael Brand tehát Mosonyi Mihályként talált magára a magyar zenében, magyar zeneszerzőként. Így külön jelentőséget nyer a magyar skála használata a műben. A magyar, magyaros, vagy cigány moll néven is ismert hangzást, illetve magyar skála kétségkívül kiemelkedő szerepet tölt be Liszt munkásságában.

Egy modálisan és harmonikusan is rendkívül sokoldalú és sajátos skáláról van szó, mely önmagában is kifejezőnek és karakteresnek mondható. Liszt munkásságát tehát átfogóan, a saját nyelvezeteként hatja át a magyaros hangzás. Hamburger Klára *Program és magyar idióma Liszt egyházi műveiben* című 2011-es cikkében⁶ is rávilágít arra, hogy Lisztnél a magyaros hangzás nem kizárólag a specifikusan magyar hangzás létrehozására célzottan használt eszköz vagy fűszer, esetleg egzotikum, hanem átfogóan a zenei nyelvezetének része.

Épp Mosonyi Mihálynak írta Liszt a *Koronázási misé*vel kapcsolatban 1867. április 23-án⁷:

“... eközben remélem, hogy a két fő karakter, az egyházi és a magyar határozottan érzékelhetőek.”⁸

⁵ Mosonyi Mihály még Michael Brandt néven 1856 és 1857 között komponálta *Kaiser Max auf der Martinswand* című, még német nyelvű operáját.

⁶ Hamburger Klára: *Program és magyar idióma Liszt egyházi műveiben*. Muzsika, 2011

⁷ Közli: Csapó Vilmos, *Liszt Ferenc levelei báró August Antalhoz*. Budapest, 1911. 122. o.

⁸ “... indessen hoffe ich, dass die beiden Hauptcharactere: der kirchliche und der national-ungarische deutlich ausgeprägt sind.”

GRUNDRISS
der Technik des Klavierspiels
in drei Theilen
VON
L. RAMANN.

I. Elementarschule.

Hefte 1.	Übungen mit stillstehender Hand ohne Doppelgriff.	Auf diatonischer Grundlage.	3 50
Hefte 2.	Die Tonleitern.	Vorbereitung und Grundform	3 —
Hefte 3.	Übungen mit stillstehender Hand mit Doppelgriff.	Auf diatonischer Grundlage	2 —
Hefte 4.	Übungen mit stillstehender Hand mit Doppelgriff.	Auf akkordlicher Grundlage	2 —
Hefte 5.	Wechsel der Finger auf einer Taste.		1 50
Hefte 6.	Übungen mit fortwährender Hand.	Ohne Untersetzen. Auf diatonischer Grundlage.	2 —

== Jedes Heft mit Lehrplan und Zeittabelle nebst Zeichnungen. ==

II. Mittelschule.

Hefte 1.	Einfache Tonleitern, Figuren und Triller.		4 75
Hefte 2.	Doppelgriff-Tonleitern (Terzen, Sexten, Octaven), Figuren und Triller		4 50
Hefte 3.	Akkorde und Akkord-Figuren und -Passagen		3 75

III. Virtuositätsschule.

Hefte 1.	Einfache Tonleitern, Figuren und Triller.		3 50
Hefte 2.	Doppelgriff-Tonleitern (Terzen, Sexten, Octaven), Figuren und Triller		4 25
Hefte 3.	Akkorde und Akkord-Figuren und -Passagen		4 25

Eigenthum der Verleger für alle Länder:
LEIPZIG UND BRÜSSEL, BREITKOPF & HÄRTEL.
*Eingetragen in das Vereinsarchiv
C. u. L. St. a. D. L. L.
1884/85
Paris, Durand & Co. 11 bis Boulevard Haussmann.*

2. faksimile. Lina Ramann Grundriss der Technik des Klavierspiels c.
Zongoraiskolájának tartalomjegyzéke

Liszt tehát kifejezetten szándékosan elegyítette a két karatkert.

Ennek a sajátos skálának a használata olyannyira jellemző Lisztre, hogy Lina Ramann (1833 – 1912), aki Liszt első biográfusaként vált ismertté, Ida Volkmannal (1838 – 1922) együtt zongoraiskolát adott ki *Grundriss der Technik des Klavierspiels*⁹ címmel, és Németországban, Nürnbergben zeneiskolát alapított a mai Albrecht Dürer térnél. A kettejük által szerkesztett zongoraiskola kiemelt figyelmet szentel skálára épített akkordok és arpeggiók gyakorlására, hangsúlyozva ezek fontosságát Liszt zongorajátékában és kompozícióiban.

⁹ Lina Ramann: *Grundriss der Technik des Klavierspiels in drei Bänden*. Breitkopf & Härtel, Lipcse és Brüsszel, 1885.

Liszt következőképpen nyilatkozott Lina Ramann és Ida Volkmann tankönyvéről 1885 szeptemberében:

“Tisztelt Barátnő,
 az Ön “A Zongorajáték Technikájának alapja” egy kiváló mű elméleti és gyakorlati jelentőséggel. Ön megérti annak a módját, hogy ezeket a technikai eszközöket, melyek a zongoraművészet jelenképzését dolgozzák fel miként állítsa össze koncentráltan és módszertanilag hasznosítsa őket. Az Ön által hangsúlyozott elvet az újrend egyszerűsítéshez a minél egységesebb kialakítását én javasoltam Önnek.
 A magyaros hangsor (a moll skála a bővített kvárttal) “történelmi elrendezését” helyesnek és dicséretesnek találja,
 tisztelettel,
 F. Liszt”

E sorok a fent említett zongoraiskola bevezető oldalain olvashatóak fakszimileként, ezzel hitelesítve Lina Ramann tankönyvét és a magyaros skála szerepét a könyvben.¹⁰

A kézirat második oldalán Liszt áthúzott piros ceruzával hat ütemet, amit más ütemekkel helyettesített, a kézirat utolsó oldalának végén olvasható a további utasítás is “Weiter, Seite 3”, tehát tovább a harmadik oldalon. Az elsődleges és leglényegesebb különbség az ütemmutató.

¹⁰ “Verehrte Freundin,

Ihr “Grundriss der Technik des Klavierspiels” ist ein vorzügliches Werk, von theoretischem und praktischem Nutzen. Sie haben es verstanden diese technischen Mittel, welche die gegenwärtige Bildung der pianistischen Kunst verarbeiten, concentriert zusammen zu stellen und methodisch zu verwerten. Das von Ihnen betonte Prinzip den Fingersatz durch möglichst einheitliche Gestaltung zu vereinfachen habe ich empfohlen.

“Historische Anordnung” und Angabe der ungarischen Tonleiter (mit der übermäßigen Quart in der Molltonleiter) findet richtig und belobt

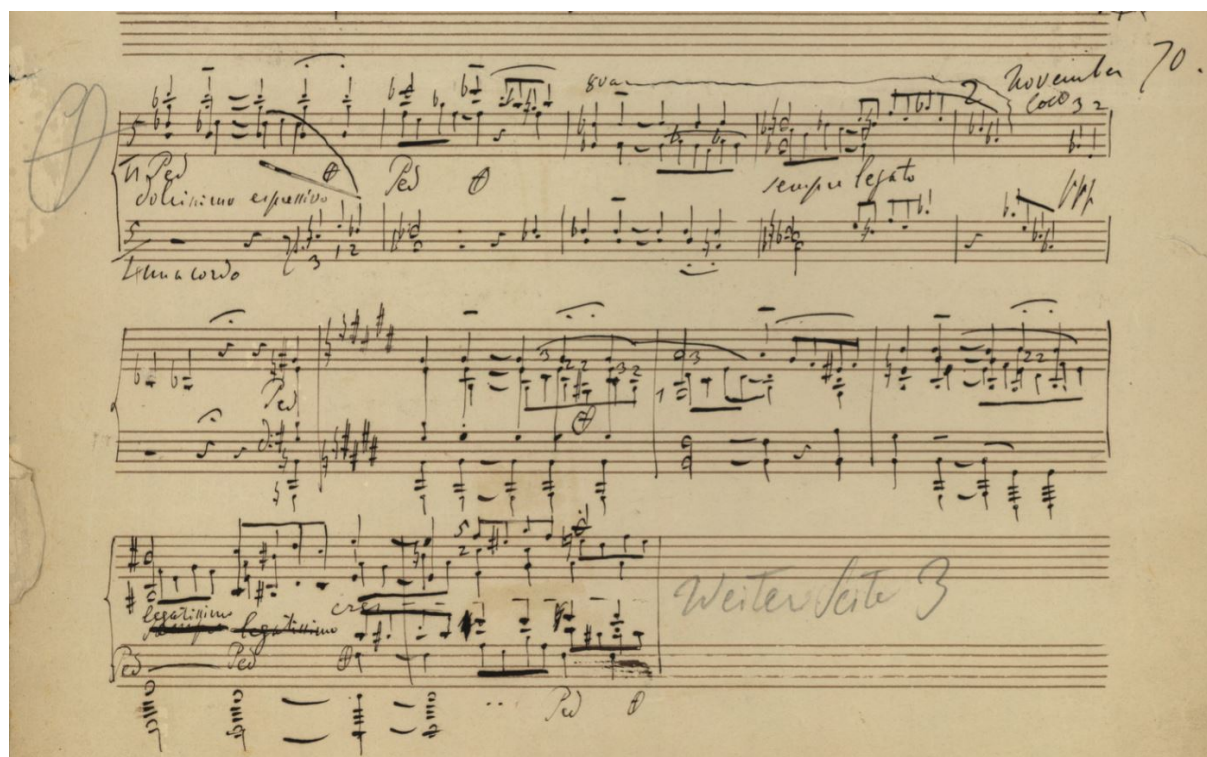
verehrungsvoll ergebenst,

F. Liszt”

7

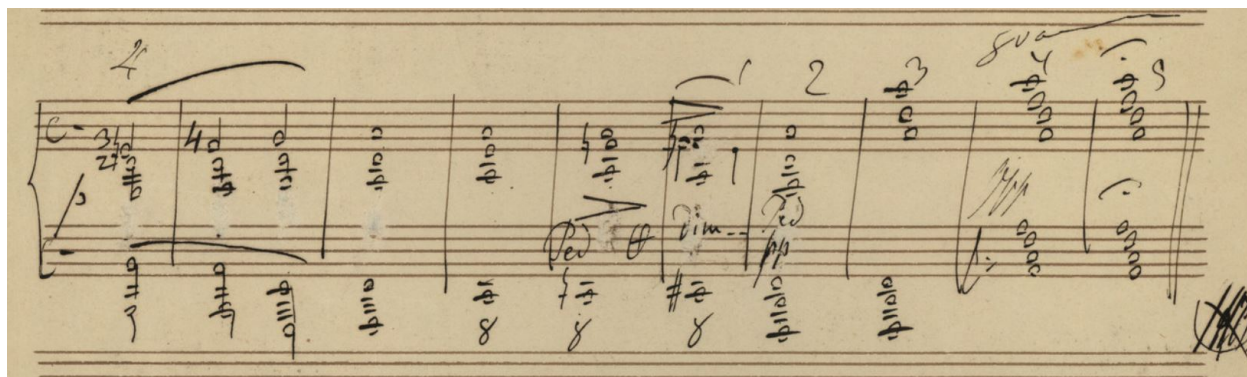
5. faksimile. A Mosonyis Grabgeleit kéziratának második oldalán található, piros ceruzával áthúzott ütemek

6. faksimile. A Mosonyis Grabgeleit kéziratának utolsó oldalán látható ötnegyedes kiegészítés

Míg az elvetett ütemek négynegyedben vannak, mint a mű többi része, ezek az ütemek ötnegyedeselek. Ez egyben strukturáló momentumként hat, afféle cezúra a műben, és ki is emeli ezt a néhány ütemet. A harangmotívum itt fordítva jelenik meg, de ugyanúgy nyolcadokban. Az ötnegyedes ütemmutatónak köszönhetően az egyes harangozások között több idő telik el. Ezután négynegyedes metrumban folytatódik a mű, bal kézben a már az első ütemekben megismert harangmotívum szólal meg és ugyanúgy, mint a mű elején, itt is előbb egy egész, majd egy fél hanggal mélyebben hallható, miközben a gisz, melyet a jobb kéz az elején kitarított, itt oktavokat vált, és végül egy nagy arpeggióba fejlődik, mely meg is ismétlődik, mielőtt a következő, ismét négynegyedes rész kezdődne.

A mű végén röviden újra visszatér az ötnegyedes ütemmutató is, mintha Liszt összegezné mindazt, amit el szeretne mondani Mosonyiról, de a mű vége nemcsak ebben különleges, hanem a záróakkordok mondanivalójában is, hiszen a mű záróakkordja jellegét, hangzását tekintve nem mondható a szó szoros értelmében záróakkordnak. Míg záróakkordként jellemzően egy dúr vagy moll akkordot várna a hallgató oktavfekvésben, itt egy olyan akkord szólal meg, ami inkább következő akkordokra vezetne tovább, és kevésbé sejteti a mű végét, mintsem egy következő rész kezdetét.

7. fakszimile. A Mosonyi Grabgeleit kéziratának záróakkordjai.

Jellemző ezekre az akkordokra, hogy egyik sem alapállásban szólal meg. Ez is erősíti a befejezetlenség, illetve a végtelenség érzetét. Liszt a sírt tekinti az örök élet bölcsőjének, így ezek az akkordok, a mű eféle kicsengése a *Magyar Történelmi Arcképek* nagy egyéniségeinek halhatatlanságára utal. Liszt elképzelése a halálról korántsem negatív az alábbi rövid kijelentése alapján, melyet Lina Ramannak fogalmazott meg Budapestről 1883. február 22-én küldött levelében:

"Már fiatal korom óta sokkal egyszerűbbnek vélem meghalni, mint élni. Még akkor is, ha gyakran félelem és hosszasan elnyúló szenvedés előzi meg a halált, mégis felszabadítás a létezés kéretlen igája alól. A vallás csillapítja ezt az igát, mégis folyamatosan vérzik a szívünk alatta!"¹¹

1885-ben Mosonyihoz írott műve helyet kapott a *Magyar Történelmi Arcképek* ciklusában, melyben a művek közös vonásai közé tartozik az egyértelmű zárlat hiánya. Nem csupán ez a részlet az, ami összefüggést teremt a *Magyar Történelmi Arcképek* között, hanem a kvártos, illetve kvintes szignáljellegű motívum is.

Eötvös Józsefhez komponált arckép kottájában három kereszt előjegyzés olvasható, végül mégis egy fisz dúr akkordon áll meg a mű, melynél az akkord terce a legmagasabb és legmélyebb hang is. Petőfi Sándor arcképe végén a dallam lelassul, végül a távolba vész. Teleki, Széchenyi és Vörösmarty arcképei esetében mindkét mű azzal a kvártos, illetve kvintes motívummal cseng ki, amely Liszt Történelmi Arcképeit összeköti. Ez alól a *Mosonyi Gyászmenete* kivétel, mert nem erre a motívumra épül.

Figyelembe véve a mű keletkezésének körülményeit, történetét, a *Történelmi Arcképek*ben való megjelenését, a magyaros skála használatát, a mű érzelmi töltete és a záróakkordok mind arra engednek következtetni, hogy Liszt Ferenc számára Mosonyi Mihály zenei és emberi nagysága örök, akár kettejük őszinte és mély barátsága.

¹¹ *Letters of Franz Liszt*, Vol. II, szerk. La Mara, ford. Constance Bache, H. Grevel & Co., 1894, London, 431. o. (No. 326)